

คัมภีร์พุทธบาทมงคล : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์

นางสาวอัญชลี ปันรอด

007620

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๕

ISBN 974-561-482-3

i18293645

BUDDHAPĀDAMAṄGALA : AN EDITION AND A CRITICAL STUDY

Miss Unchalee Pinrod

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages
Graduate School

Chulalongkorn University

1982

หัวข้อวิทยานิพนธ์ คัมภีร์พุทธบาทมงคล : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์

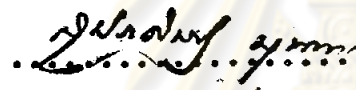
โดย นางสาวอัญชลี ปิ่นรอด

ภาควิชา ภาษาตะวันออก

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาคริตพงศ์

อาจารย์ประพจน์ อัสวีวิรุฬหการ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

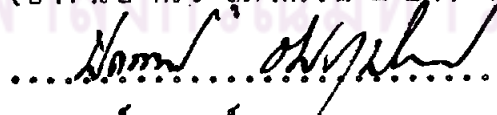
.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุประดิษฐ์ บุณนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี ไยมั่นคดา)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาคริตพงศ์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. สุภาพรรณ ณ บางช้าง)

.....กรรมการ
(อาจารย์ประพจน์ อัสวีวิรุฬหการ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิวัฒนาการของลวดลายที่ปรากฏในรอยพระพุทธรบาท เปรียบเทียบมรดก ๑๐๘ ที่ปรากฏใน
 คัมภีร์พุทธรบาทมรดกกับมรดก ๑๐๘ ที่ปรากฏในคัมภีร์อื่น ๆ และที่พระพุทธรบาทของพระพุทธร-
 ไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร รวมทั้งวิเคราะห์ลักษณะการตี
 ความหมายมรดก ๑๐๘ ในคัมภีร์พุทธรบาทมรดกด้วย บทที่ ๖ เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title Buddhapādamāṅgala : An Edition And a Critical
Study

Name Miss Unchalee Pinrod

Thesis Advisor Assitant Professor Thanit Chakarapongse
Prapōd Assavaviruhakarn

Department Eastern Languages

Academic Year 1982

ABSTRACT

It is the aim of this thesis to edit, translate and research on Buddhapādamāṅgala : a work composed in Pāli on the auspicious signs traditionally found in the Buddha's footprint, of which the manuscripts are preserved in Khmer & Mon characters in the National Library, Bangkok

It is found in the course of research that the work was composed in Lanna Tai when the study of Pāli was on the decline. The work attempts to give an analysis and interpretation the signs which may be broadly related to the Triple Gems. The auspicious signs, more or less 108 in number, represent anything in the universe. The arrangement and selection of signs suggest the shape of the whole universe and hence the omnipotence of the Buddha.

The thesis is divided into six chapters. The first is a general introduction, stating the primary objectives of the work and the research method adopted, the manuscripts used and the history of the text. The edited text with variant readings and the translation are in the second and the third chapter respectively. In the fourth chapter the description of the Buddhapāda with its history is discussed. The fifth chapter is devoted to the interpretation and analysis of the auspicious signs as propounded by the text and as actually found. The last chapter is the conclusion and suggestion.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์จากพระเถระ และอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน จึงขอถือโอกาสกล่าวนามเพื่อเป็นการน้อมรำลึกในพระคุณ

ขอมนัสการพระมหาอุคม อุตฺตมวีโร น.๑๓ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ที่ได้กรุณาให้ผู้วิจัยได้จัดทำอธิบายภาพมงคล ๑๐๘ ที่ท่านได้อาจาจากพระบาทของพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนฯ และได้จัดทำคำอธิบายไว้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชاکรัตพงษ์ และอาจารย์ประพจน์ อัครวิรุฬหการ ได้กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้กรุณาตรวจแก้ไขโครงร่างวิทยานิพนธ์ แนะนำแหล่งข้อมูล ตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการวิจัย นอกจากนี้ยังได้ตรวจแก้ไขบทความภาษาอังกฤษให้แก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณอย่างล้นพ้น

นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แยม ประพัฒน์ทอง ได้กรุณาสละเวลาให้ผู้วิจัยไปอ่านคำแปลคัมภีร์พุทธบาทมงคล และได้กรุณาให้คำอธิบายตลอดจนให้ข้อสังเกตอันเป็นประโยชน์ในการวิจัย

รองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุญขกุล ได้กรุณาตรวจแก้ไขบทความภาษาอังกฤษให้แก่ผู้วิจัย

อาจารย์ ดร. สุภาพรรณ ณ บางช้าง ได้กรุณาให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปในลังกา

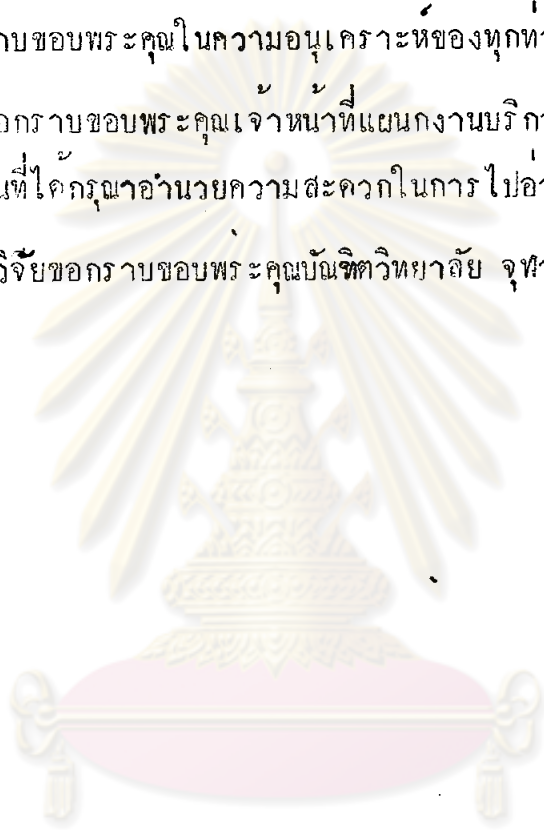
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรานี พ้าพานิช และผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สิ้นสกุล ได้กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการวิจัย

คุณวิรัตน์ อุนนาทร วรารังกูร เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญแผนกอักษรโบราณ
งานบริการหอสมุดแห่งชาติ ได้กรุณาให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของใบลาน และได้กรุณา
จดคำนำมีสการบุรณาลายลักษณะพระพุทธรูปบาทให้แก่วิวิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความอนุเคราะห์ของท่านไว้ ณ ที่นี้

อนึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเจ้าหน้าที่แผนกงานบริการหนังสือภาษาโบราณ
หอสมุดแห่งชาติทุกท่านที่ได้กรุณาอำนวยความสะดวกในการไปอ่านค้นคว้าพระพุทธรูปบาทมงคล

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้
ให้ทุนอุดหนุนการวิจัย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ช
คำชี้แจง	ญ
บทที่	
๑. บทนำ	๑
ก. ความเป็นมาของปัญหา	๑
ข. วัตถุประสงค์ในการวิจัย	๕
ค. ขอบเขตในการวิจัย	๕
ง. วิธีการดำเนินการวิจัย	๕
จ. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๖
ฉ. ความเป็นมาของคัมภีร์พุทธบาทมงคล	๖
ช. ต้นฉบับคัมภีร์พุทธบาทมงคลที่ใช้ในการชำระตรวจสอบ	๑๖
ซ. ลักษณะทั่วไปของต้นฉบับคัมภีร์โบราณพุทธบาทมงคลทั้ง ๔ ฉบับ	๑๗
ฅ. ลักษณะเฉพาะของคัมภีร์พุทธบาทมงคลแต่ละฉบับ	๑๘
ฉ. การวินิจฉัยคัมภีร์พุทธบาทมงคล	๒๑
ค. ขอบกพร่องที่เกิดจากการจาร	๒๓
ค. หลักเกณฑ์การเลือกคำ	๒๖
๒. คัมภีร์พุทธบาทมงคลภาษาบาลีและข้อความที่ต่างกัน	๒๘
๓. คำแปลคัมภีร์พุทธบาทมงคล	๑๓๓

๔.	ประวัติและลักษณะรอยพระพุทธรูป.....	๑๘๖
ก.	กำเนิดการสร้างพระพุทธรูป.....	๑๘๗
ข.	สาเหตุที่นิยมสร้างรอยพระพุทธรูป.....	๑๘๘
ค.	การสร้างรอยพระพุทธรูปในประเทศไทย.....	๑๙๑
ง.	รอยพระพุทธรูปที่สำคัญ.....	๑๙๕
จ.	ลักษณะรอยพระพุทธรูป.....	๑๙๖
๕.	การวิเคราะห์ลวดลายมงคล ๑๐๘ ในคัมภีร์พุทธรูปมงคล.....	๒๐๐
ก.	ความเป็นมาของลวดลายที่ปรากฏในรอยพระพุทธรูป.....	๒๐๐
๑.	ลักษณะของพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระไตรปิฎก.....	๒๐๑
๒.	ลักษณะของพระพุทธรูปที่ปรากฏในอรรถกถา.....	๒๐๓
๓.	ลวดลายที่ปรากฏในรอยพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในประเทศ ต่าง ๆ.....	๒๐๕
ข.	การตีความลวดลายมงคล ๑๐๘ ในคัมภีร์พุทธรูปมงคล.....	๒๐๘
๑.	ลักษณะการอุปมาในพระไตรปิฎก.....	๒๑๐
๒.	ที่มาของการตีความในคัมภีร์พุทธรูปมงคล.....	๒๑๒
๓.	ลักษณะการตีความในคัมภีร์พุทธรูปมงคล.....	๒๑๖
ค.	การเปรียบเทียบมงคล ๑๐๘ ในคัมภีร์ต่าง ๆ.....	๒๑๗
ง.	การวางลวดลายมงคล ๑๐๘.....	๒๑๘
๖.	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๒๕๕
บรรณานุกรม.....		๒๕๗

	หน้า
ภาคผนวก.....	๒๖๖
ก. อธิบายศัพท์.....	๒๖๗
ข. คำมัสการพระพุทธรูปบาทและอานิสงส์การบูชาพระพุทธรูปบาท	๒๘๘
ค. ภาพพระพุทธรูปบาทในประเทศต่าง ๆ	๒๘๘
ประวัติผู้เขียน	๓๐๗

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจง

การใช้อักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

การใช้อักษรย่อ

ช. ชา.	หมายความว่า	ชุทฺตนิกาย	ชาตก
ช. ฌ.	"	ชุทฺตนิกาย	ฌมฺมปท
ช. ม.	"	ชุทฺตนิกาย	มหานิทฺุเทศ
ช. ส.	"	ชุทฺตนิกาย	สุตฺตนิปาต
ช. อ.	"	ชุทฺตนิกาย	อปทาน
ที. ปา.	"	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ที. ม.	"	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
นป.	"	นปฺสกลิงค	
ป.จ.	"	ปทานุกรมบาลี - ไทย - อังกฤษ - สันสกฤต	
ป.	"	ปฺลิงค	
พ.พ.ศ.	"	พจนานุกรมพุทธศาสตร์	
มโนร.	"	มโนรปฺรณี	
ม. ม.	"	มชฺุฒินิกาย	มชฺุฒิมปฺญญาสก
ม. มุ.	"	มชฺุฒินิกาย	มฺูลปฺญญาสก
ม. จ.	"	มชฺุฒินิกาย	จฺุปริปฺญญาสก
วินย. จ.	"	วินยปิฎก	จฺุลวคฺค
วินย. ม.	"	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิสุทฺธิ.	"	วิสุทฺธิมคฺค	
ส. ม.	"	สํยฺุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
สุ. วิ.	"	สุมฺงคฺลวิลาสินี	
อง. จตุกก.	"	องคฺุตฺตรนิกาย	จตุกกนิปาต

องฺ. ฉกฺก	หมายความว่า	องฺคฺคฺตฺรนิกาย	ฉกฺกนิปาต
องฺ. ทสก	"	องฺคฺคฺตฺรนิกาย	ทสกนิปาต
องฺ. ปญฺจก	"	องฺคฺคฺตฺรนิกาย	ปญฺจกนิปาต
องฺ. สตกฺก	"	องฺคฺคฺตฺรนิกาย	สตกฺกนิปาต
อภฺ. วิ.	"	อภิขฺมฺมปิฎก	วิภฺงค
อิฑฺ.	"	อิติถึถึงค	
Mhv.	"	Mahavaṃsa	
P.P.N.	"	Dictionary of Pali Proper Names	
P.T.S.	"	The Pali Text Society's Pali - English Dictionary	

การใช้หมายเลข

หมายเลขในพระไตรปิฎกภาษาบาลีใช้ระบบ เล่ม/ขอ/หน้า

หมายเลขในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี คัมภีร์มโนรถปฐณี คัมภีร์วิสุทธินิรโรค และ Dictionary of Pali Proper Names ใช้ระบบ เล่ม/หน้า

หมายเลขในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ และคชธรรม ขันมานุกรม ใช้ระบบ ขอ/หน้า

หมายเลขในวงเล็บหลังข้อความในบทที่ ๑ และบทที่ ๓ หมายถึง หน้าของ
วิทยานิพนธ์เล่มนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย